

ÜLESTÕUSMISPÜHA AD 2023

Jh 20:1–10 (Ho 6:1–3 või Hs 37:1–14; 1Kr 15:12–22)

- 1 Maarja Magdaleena tuli hauale nädala esimese päeva varahommikul, kui oli alles pime, ja nägi, et kivi oli haualt ära tõstetud.
- 2 Ta jooksis siis ja tuli Siimon Peetruse ja selle teise jüngri juurde, keda Jeesus armastas, ja ütles neile: «Nad on Issanda hauast ära viinud ja me ei tea, kuhu nad on Ta pannud.»
- 3 Peetrus läks nüüd välja ja see teine jünger ka ning tulid haa juurde.
- 4 Nad jooksid mõlemad koos, ent teine jünger jooksis Peetrusest kiiremini ning jõudis haa juurde esimesena.
- 5 Ja kummargil sisse vaadates nägi ta surilinu. Ometi ei astunud ta sisse.
- 6 Siis tuli ka Siimon Peetrus temale järele ja astus hauda sisse ja nägi maas olevaid surilinu
- 7 ja higerätikut, mis oli Jeesuse pea ümber olnud, et see ei olnud koos surilinadega, vaid eraldi kokkumässituna teises kohas.
- 8 Nüüd siis läks hauda sisse ka see teine jünger, kes esimesena oli hauale tulnud, ning nägi ja uskus.
- 9 Sest nad ei teadnud veel Kirjast, et Ta peab surnuist üles tõusma.
- 10 Jüngrid läksid nüüd taas ära kodu poole.

Sissejuhatus

Kiriku pärimuse järgi on neljanda evangeeliumi autoriks apostel Johannes, keda evangeeliumis endas nimetatakse «jüngriks, keda Jeesus armastas». Johannes pärines Galileast Betsaidast, ta oli Sebedeuse ja Saloome poeg ning apostel Jaakobus Vanema vend. Pärimuse järgi elas ta ainsana Jeesuse kaheteistkümnest apostlist kõrge vanaduseni ning suri loomulikku surma.

Evangeeliumi lõpul sõnastab autor ühemõtteliselt oma kirjatöö eesmärgi: «Jeesus tegi jüngrite ees veel palju muid tunnustähti, mida ei ole sellesse raamatusse kirja pandud, aga need on kirja pandud, et te usuksite, et Jeesus on Kristus, Jumala Poeg, ja et teil uskudes oleks elu Tema nimes.» (Jh 20:30j) Kirikuisad järeldavad sellest, et Johannese evangeelium on kirjutatud aasta 100 paiku¹, tükk aega pärast kolme esimest evangeeliumi, mida autor tundis ja mida ta pidas vajalikuks täiendada eeskätt õpetuslikult seisukohalt.

¹ Uuemas kirjanduses on mitmeid autoreid, kes on Johannese evangeeliumi arvatava kirjutamisaja nihutanud märksa varasemaks, ajavahemikku aastast 40 kuni aastani 60.

Erinevalt kolmest esimesest evangeeliumist, mis põhiosas keskenduvad Jeesuse avaliku tegevuse viimasele aastale ning kujutavad seda jätkuva teekonnana Galileast Jeruusalemma, kus «viiakse lõpule kõik see, mis prohvetid on kirjutanud Inimese Pojast» (Lk 18:31), kõneleb Johannes kolmest erinevast korrast, mil Jeesus Galileast Jeruusalemma rändas, ning kuigi on mitmeid teiste evangeeliumidega kattuvaid jutustusi, on umbes üheksa kümnendikku Johannese evangeeliumis esitatud materjalist selline, mida ei leia ülejäänud kolmest.

Laias laastus jaguneb Johannese evangeelium kaheks suureks osaks, mida võiks pealkirjastada kui «Jeesus ja maailm» (Jh 1:19–12:36) ning «Jeesus ja Tema jüngrid» (Jh 13:1–21:25). Esimese osa raamistuseks on ühelt poolt üldine sissejuhatus kogu evangeeliumile (Jh 1:1–18) ning teiselt poolt pessimistlik kokkuvõte (Jh 12:37–50), milles tõdetakse, et «ehkki Jeesus oli nende silma all teinud nii suuri tunnustähti, ei uskunud nad siiski Temasse» (Jh 12:37).

Evangeeliumi keskseks teoloogiliseks teemaks on Selle tulemine, «kes tuleb ülalt» ja «on üle kõikide» (Jh 3:31) ning kes, olles «pärit Jumala juurest», «läheb tagasi Jumala juurde» (Jh 13:3). Just siin vastanduvad teravalt [vaenulik] maailm ja Jeesuse jüngrid, kusjuures tolle vaenuliku, jumalatu maailma esindajateks on paraku eeskätt need, kes peaksid olema Jumala omad ja kelle süü on seetõttu märksa rängem kui nende oma, kes on sündinud [vaimulikult] pimedana.² Evangeeliumi proloogis väljendatakse seda sõnadega: «Ta tuli omade keskele, ent omad ei võtnud Teda vastu.» (Jh 1:11)

Vastandiks on need, kes Ta vastu võtavad – neile «andis Ta meelevalla saada Jumala lasteks» (Jh 1:12). Nagu Jumala igavene Sõna sai lihaks, sündides inimesena siia maailma, nii sünnivad Temas need, kes «usuvad Tema nimesse», igaveseks eluks. Jumala Poeg on tulnud alla maa peale (vrd nt Jh 6:33), et maapealsed võiksid Temas saada ülendatud taevasse. Temas on «taevas avatud» (vrd Jh 1:51) ning pärast oma ülestõusmist on Jeesus läinud taevasse, Isa juurde, tagasi, et seal omadele aset valmistada (Jh 14:2).

Kiriku traditsioon näeb Johannese evangeeliumi ka väga sakramentaalse tekstina: selle keskmes on algusest lõpuni nii ristimine kui armulaud³, millele lisandub jüngritele pattudest lahtimõistmise meelevalla andmine pärast Jeesuse ülestõusmist (Jh 20:22j).

Vähemalt analoogiana tuletab Johannese evangeeliumi ülesehitus meelde ka vanakirikliku jumalateenistuse jagunemist katekuumenite ja usklite missaks.⁴

² Vrd Jh 9:41: «Kui te oleksite pimedad, ei oleks teil pattu. Aga et te nüüd ütlete: «Meie näeme», siis jääb teie patt teile.»

³ Kuigi Johannese evangeelium ei too erinevalt kolmest esimesest evangeeliumist meieni Püha Õhtusöömaaja kirjeldust.

⁴ See seletaks ka – arkaandistsipliini silmas pidades –, miks Johannes ei kirjelda Püha Õhtusöömaaga.

Esimese osa kõrgpunktiks oleks sellise vaatlusviisi puhul pimedana sündinu tervendamine (Jh 9) kui ettevalmistus ristimiseks ning Laatsaruse ülesäratamine surnuist (Jh 11) kui ristimise võrdpilt, mille kommentaariks sobivad Jeesuse poolt veidi hiljem öeldud sõnad: «Tõesti, tõesti, ma ütlen teile, kui nisuiwa ei lange maasse ega sure, siis see jääb üksi, aga kui see sureb, siis see kannab palju vilja. Kes oma elu armastab, see kaotab selle, ja kes oma elu vihkab selles maailmas, see hoiab selle igaveseks eluks. Kes tahab mind teenida, peab järgnema mulle, ja kus olen mina, sinna saab ka mu teenija.» (Jh 12:24–26) Evangeeliumi teine osa – usklike missa võrdpildina – keskendub viimasel õhtusöömaajal kõneldule ja toimunule, risti ja ülestõusmise müsteeriumile ning uuele elule, mis ulatub ajast igavikku (vrd Jh 21:22j).

Igal juhul tuleb Johannese evangeeliumi lugedes ja tõlgendades pidada meeles ühelt poolt pidevat vastuolu Jeesuse ja Tema omade ning vaenuliku, jumalatu maailma vahel, ning teiselt poolt seda, et evangeeliumis avalduvad usutõed Jeesuse, Jumala lihaksaanud Sõna kohta kõnelevad samaaegselt ka nendest, kes nagu Temagi «ei ole sündinud verest, ei liha tahtest, ei mehe tahtest, vaid Jumalast» (Jh 1:13).

Keelelisi märkuseid

Maarja – nime Μαρία või Μαριάμ, heebrea keeles מִרְיָם – Mirjam – üheks võimalikuks tähenduseks on «mässuline», aga selle tähenduseks võib olla ka «kibe», «mõru».

Magdaleena – ή Μαγδαληνή – lisanimi Μαγδαληνή – Magdaleena – tähistab Magdala linnast pärit naist. Μαγδαλά⁵, heebrea keeles מַגְדָּלָה – «torn» – on Galilea järve läänekaldal paiknev kindlustatud linn Naftali suguharu asupaigas (vt nt Jos 19:38).

Tuli – ἔρχεται – «tuleb».⁶

Hauale – εἰς τὸ μνημεῖον – sõna μνημεῖον tuleneb verbist μνάομαι – «mäletama», «meenutama» – ja tähendab «mälestusmärk», «hauatähis», ka «haud».

Nädala esimese päeva – τῆ...μῆ τῶν σαββάτων – sõna σάββατον – heebrea keeles שַׁבָּת – tähendab nii «hingamispäev» kui «nädal».

Varahommikul – sõna πρωῖ tähistab väga varajast aega umbkaudu vahemikus kella kolmest kuni kella kuueni.

Nägi – βλέπει – «näeb».

⁵ Tõenäoliselt sama, mis eestlase kõrvale kurikuulsalt kõlav Μαγαδάν – «Magadan» (Mt 15:39) – millel ei ole muidugi midagi pistmist Ohhoota mere ääres asuva ning peamiselt sunnitöölaagrite järgi tuntud Magadani linnaga Venemaal.

⁶ Viimases eestikeelses redaktsioonis (ja EELK Kirikukäsiraamatu Lugemiste raamatus) on originaalis kasutatud oleviku ajavorm tõlgitud tihtipeale lihtminevikuks. Tegemist on väga kahetsusväärse stilistilise eksimusega, kuna oleviku kasutamine taolistes kohtades on oluline jutustuse dünaamika tajumiseks.

Et kivi oli haualt ära tõstetud – τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου – sõnasõnalt: «kivi hauast [välja] tõstetuna».

Jooksis – τρέχει – «jookseb».

Tuli – ἔρχεται – «tuleb».

Siimon Peetruse – Σίμωνα Πέτρον – nimi Σίμων tuleneb heebrea nimest **יִשְׁמָעֵאל** – «ta on kuulnud». Nimi Πέτρος tähendab (Jeesuse salgamisele mõeldes paraja irooniana) «kalju».

Jüngri – μαθητήν – sõna μαθητής – «jünger», «õpilane» – tuleneb verbist **μανθάνω** – «õppima», «teadmisi omandama», ka «[tundma] õppima», «mõista/arusaada saada püüdma».

Jeesus – ὁ Ἰησοῦς – nimi Ἰησοῦς tuleneb heebrea nimest **יְהוֹשֻׁעַ** ja tähendab «JHWH on pääste», «JHWH päästab».

Armastas – ἐφίλει – sõna φιλέω tähistab eeskätt taolist armastust, mille puhul meeldivuse või loomuliku kiindumusega millessegi või kellessegi kaasneb valiku tegemine ning mille juurde kuuluvad loomuomasena vastuarmastus ja vastuarmastuse ootus.

Ütles – λέγει – «ütleb».

Issanda – τὸν κύριον – κύριος on Uues Testamendis enamasti Jumalale (ja Kristusele) reserveeritud tiitel, algses tähenduses «peremees», «omanik», «isand», «valitseja».

Jooksis Peetrusest kiiremini – προέδραμεν τάχιον τοῦ Πέτρου – sõnasõnalt: «jooksis ette kiiremini Peetrusest» või «jooksis kiiremini Peetrusest ette».⁷

Kummargil sisse vaadates nägi – παρακύψας βλέπει – sõnasõnalt: «kummargil [vaadates] näeb».

Surilinu – κείμενα τὰ ὀθόνια – sõnasõnalt: «[maas] lebamas surilinu/surnumähiseid».⁸

Tuli – ἔρχεται – «tuleb».

⁷ 1739. aasta Piiblis: «jooksis ele ussinamine kui Peetrus»; 1968. aasta piiblitõlkes: «jooksis ees usinamini kui Peetrus»; 1989. aasta Uues Testamendis: «jooksis Peetrusest kärmemini».

⁸ 1989. aasta Uues Testamendis: «linaribasisid».

Temale järele – ἀκολουθῶν αὐτῷ – sõnasõnalt: «talle järgnedes».⁹ Sõna ἀκολουθέω tähendab «[kellegi] järel käima», «[kedagi] saatma», «[kellegi] järgijaks saama/hakkama».¹⁰

Nägi – θεωρεῖ – «näeb». Sõna θεωρέω tähendab «vaatama», «vaatlema», «jälgima», «tähele panema».

Maas olevaid surilinu – τὰ ὀθόνια κείμενα – sõnasõnalt: «surilinu/surnumähiseid maas lebatat».

Higirätikut – τὸ σουδάριον – sõna σουδάριον – «higirätik» – tuleneb ladina sõnast *sudarium* (*sudor* – «higi»).

Mis oli Jeesuse pea ümber olnud – ὃ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ – sõnasõnalt: «mis oli olnud Tema pea peal».

Kokkumässituna – ἐντετυλιγμένον – sõnasõnalt: «kokkurullituna».

Uskus – ἐπίστευσεν – sõna πιστεύω – «uskuma», «[midagi] tõeks pidama», «[milleski] veendunud olema», «[millelegi oma] usaldust panema» – tuleneb verbist πείθω – «veenma», «veenduma», «veendunud olema», «usaldama», «usalduma», «kuulda võtma», «uskuma».

Ei teadnud veel Kirjast – οὐδέπω...ἤδεισαν τὴν γραφὴν – sõnasõnalt: «veel ei ei olnud nad mõistnud Kirja».¹¹

Peab – sõna δεῖ tähistab siin nn jumalikku paratamatust.

Surnuist – ἐκ νεκρῶν – sõna νεκρός – «surnud», «surnu» – etümoloogia viitab väidetavalt kadumisele või hajumisele (haihtumisele).

Üles tõusma – ἀναστῆναι – sõna ἀνίστημι tähendab nii «püsti tõusma» kui ka «[unest] üles tõusma» ja «[surnuist] üles tõusma».

Kodu poole – πρὸς αὐτούς – sõnasõnalt: «eneste juurde» või «omade juurde».¹²

⁹ 1739. aasta Piiblis: «kes temma järrel käis»; 1968. aasta piiblitõlkes: «kes teda järgis».

¹⁰ Sama sõna kasutatakse samade isikute puhul, ent vastupidiselt, Jh 21:20, kus see on viimases eestikeelses redaktsioonis tõlgitud «kaasa tulemas», 1968. aasta tõlkes aga paremini: «järel sammuvat».

¹¹ 1739. aasta Piiblis: «ei moistnud veel mitte sedda kirja»; 1968. aasta piiblitõlkes: «ei saanud veel aru Kirjast».

¹² 1739. aasta Piiblis: «ommade jure»; 1968. aasta piiblitõlkes: «omaste juurde».

Sisuline analüüs

Nagu kogu Johannese evangeeliumi, nii tuleb ka selle viimaste peatükkide ülestõusmislugude mõistmiseks pidada silmas evangelisti sõnu: «Jeesus tegi jüngrite ees veel palju muid tunnustähti, mida ei ole sellesse raamatusse kirja pandud, aga need on kirja pandud, et te usuksite, et Jeesus on Kristus, Jumala Poeg, ja et teil uskudes oleks elu Tema nimes. On veel palju muudki, mida Jeesus tegi. Kui need kõik ükshaaval üles kirjutataks, siis, ma arvan, ei suudaks kogu maailmgi mahutada raamatuid, mis tuleks kirjutada.» (Jh 20:31j; 21:25)

See tähendab, et Johannese evangeeliumis sisalduv on hoolega välja valitud, läbi kaalutud ning ülalnimetatud kesket sõnumit silmas pidades komponeeritud ja esitatud. Nii on ka Johannese evangeeliumi kahekümnendal peatüki ülestõusmis- ja ilmumislugudel selgesti tuvastatav ülesehitus, mille võib visandada järgmiselt:

Jh 20:1–10 Maarja Magdaleena tuleb pimedas, leiab tühja haua, teatab jüngritele, et Issandat ei ole; Peetrus ja Johannes tulevad, näevad ja usuvad.

Jh 20:11–17 Maarja jääb nuttes haua juurde ja Jeesus näitab ennast talle.

Jh 20:18 Maarja teatab jüngritele, et nägi ülestõusnud Issandat.

Jh 20:19–23 Kümme jüngrit on lukus uste taga ning Jeesus näitab ennast neile.

Jh 20:24–29 Toomas kahtleb Jeesuse ülestõusmises, Jeesus ilmub talle ja ta usub.¹³

Maarja Magdaleena tuli hauale «nädala esimese päeva varahommikul, kui oli alles pime» (Jh 20:1). Tegemist on äärmiselt sümbolirikka kirjeldusega, kuna nädala esimene päev, mil Maarja tuleb pisaraid valades oma Issanda hauale – Jeesuse ülestõusmise ja uue loomise esimene päev –, meenutab kahtlemata kõigi aegade, s.t esimese loomise esimest päeva, mil «pimedus oli sügavuse peal ja Jumala Vaim hõljus vete kohal» ning Jumal ütles: «Saagu valgus!», ja «valgus sai» (1Ms 1:2j).

Johannes kõneleb oma evangeeliumis küll otseselt pimedusest vaid üheksa korda, ent kõik need korrad on põhimõtteliselt olulise tähtsusega, esimesest viimaseni. Päril evangeeliumi alguses seisab põhjanev sedastus: «Ja valgus paistab pimeduses, ja pimedus ei ole seda omaks võtnud.» (Jh 1:5), ning vaid paar peatükki hiljem tõdetakse: «Ent kohus on see, et valgus on tulnud maailma, aga inimesed on armastanud pimedust enam kui valgust, sest nende teod on kurjad.» (Jh 3:19)

Paar päeva enne oma surma oli Jeesus hoiatanud: «Valgus on veel pisut aega teie seas. Käige, kuni teil valgus on, et teid ei tabaks pimedus. Kes käib pimeduses, ei tea, kuhu ta läheb.» (Jh 12:35) Nüüd oli see aeg – vähemalt väliselt – kätte jõudnud: Maarja

¹³ Võiks ütelda, et Toomas oli veel kaheksandalgi päeval samas olukorras, milles Maarja Magdaleena ja teised jüngrid olid esimesel päeval: «tühja haua ääres», teadmatutes, «kuhu tema Issand on pandud».

Magdaleena tuli hauale, «kui oli alles pime», ning pidi oma ahastuseks avastama, et «nad on Issanda hauast ära viinud ja me ei tea, kuhu nad on Ta pannud» (Jh 20:2).

See ei olnud mitte ainult ööpimedus, mis Maarja endasse mässis; eeskätt oli see leina- ja teadmatuse pimedus. See oli Issanda kaotamise pimedus – sest Jeesus on maailma valgus ning üksnes sellel, kes Talle järgneb, on elu valgus ja ta ei käi pimeduses (vrd Jh 8:12).

Tõelise valguse leidmiseks, järgimiseks ja selles elamiseks ei ole vaja mitte ihusilmi, vaid usku: «Õndsad on need, kes ei näe, kuid usuvad.» (Jh 20:29), kuna ilma usuta võib nägemine tuua õnnistuse ja igavese elu asemel hukatuse: «Kui te oleksite pimedad, ei oleks teil pattu. Aga et te nüüd ütlete: «Meie näeme», siis jääb teie patt teile.» (Jh 9:41)

Johannese evangeelium on tulvil taolisi kontraste ja väikseid, vahel kahe silma vahele jääma kippuvaid detaile, mis on tegelikult äärmiselt kõnekad.

Kuuendas peatükis, pärast seda, kui Jeesus oli imelisel viisil toitnud viis tuhat meest ja nood olid Tema varest aru saades tahtnud Teda kuningaks tõsta, öeldakse järvel tuule ja lainetega kimpus olevate jüngrite olukorda kirjeldades: «Oli juba läinud pimedaks, ja Jeesus ei olnud ikka veel tulnud nende juurde.» (Jh 6:17)

Kui Jeesus tuli templi uuendamise pühadeks Jeruusalemma ning Tema suhted juutidega olid selleks ajaks juba äärmiselt teravad, märgib evangelist, et «oli talv» (Jh 10:22) – kuigi pole kahtlust, et need, kellele ta oma evangeeliumi adresseeris, teadsid väga hästi, millisel aastaajal Hanuka püha tähistatakse.

Samaaria naisega, kellele Jeesus ilmutas ennast oodatud Messiana, kohtus Jeesus keskpäeval (Jh 4:6), s.t kõige valgemaal ajal, samal ajal kui Nikodeemos, kellele Jeesus oli küll sümpaatne, ent kes ei julgenud enne Jeesuse surma seda avalikult tunnistada (vrd Jh 7:50–52 ja Jh 19:39), tuli Tema juurde ööpimeduse varjus (Jh 3:2).

Maarja Magdaleena ei tulnud hauale veel öises pimeduses või aoelses hämaruses samal põhjusel kui Nikodeemos. Maarjat ei sundinud sellisel kellaajal kodust välja minema mitte hirm, vaid armastus. Kas tal võis olla lootust, et midagi võiks veel muutuda – oli ju Jeesus äratanud surnuist üles tema venna –, seda on täie kindlusega võimatu ütelda, ent arvestades Maarja reaktsiooni tühja hauda nähes arvatavasti mitte. Õigemini: meile isegi ei öelda, et Maarja nägi tühja hauda – ta nägi üksnes, et hauasuud katnud kivi oli ära tõstetud, ja jooksis kohemaid sellest jüngritele teada andma.

Võib arvata, et «nende» all, kes olid Maarja arvates «Issanda hauast ära viinud», pidas ta silmas Jeesuse vaenlasi, kes vihkasid Teda niivõrd, et ei tahtnud Teda isegi hauda maetuna rahule jätta. Või rooma sõdureid, kelle ülesandeks võis olla hoolitseda selle eest, et Jeesuse hauast ei kujuneks palverännupaika ega ajendit okupatsioonivõimu vastaseks mässuks.

Maarja sõnad puudutasid eriti teravalt kahte Jeesuse jüngerit: seda, «keda Jeesus armastas» (Jh 20:2) ehk Johannest, ja seda, kes oli oma Issanda pärast Tema kinnivõtmist salanud ehk Peetrust¹⁴. Jüngerid ruttasid hauale joostes: armastatu kiiremini, salanu aeglasemalt. Kas siin on vihje Peetruse teatavale seesmisele tõrkele või kõhklustele, on raske ütelda, ent kindlasti on see võimalik ja ilmselt enamusele inimestest väga hästi ja isiklikult mõistetav. Igal juhul näib Johannes Peetrust just nõnda mõistvat, sest esimesena hauale jõudnuna jätab ta hauda sisenemise eesõiguse Peetrusele.¹⁵

Alles nüüd öeldakse sõnaselgelt, et Jeesuse haud oli tühi. Õigemini: et seal ei olnud Jeesuse surnukeha, vaid üksnes surilina ja Jeesuse nägu katnud higerätik. Taas tuleb pöörata tähelepanu detailidele, sedapuhku võrdluses eelmise looga sellest, kuidas keegi hauast välja tuli, s.t Laatsaruse surnuist äratamisega: «Surnu tuli välja, jalad ja käed mähistega mähitud, ja ta silmade ümber oli seotud higerätik. Jeesus ütles neile: «Päästke ta lahti ning laske tal minna!»» (Jh 11:44)

Laatsarus *äratati* surnuist üles – Jeesus *tõusis*¹⁶ surnuist üles. Laatsarus oli hauast väljudes mähitud surilina ja ta silme ümber oli higerätik – Jeesuse surilina ja higerätik olid pärast Tema ülestõusmist endiselt hauas. Evangelist väljendab sellega Jeesuse ülestõusmise põhimõttelist erinevust Laatsaruse ülesäratamisest ning Jeesuse ainulaadset meelevaada nii elu kui surma üle.¹⁷

Kas siin võiks olla peidus vastus küsimusele, mida evangelist peab silmas, kui ta ütleb, et «jünger, kes esimesena oli hauale tulnud...nägi ja uskus»¹⁸ (Jh 20:8)? Evangelist tõdeb järgnevalt, et «nad ei teadnud veel Kirjast (õigupoolest: «ei olnud veel mõistnud Kirja» – vt vastavat keelelist märkust), et Ta peab surnuist üles tõusma» (Jh 20:9).¹⁹ Evangelist ei ütle, et nad ei teadnud või ei mõistnud *sel hetkel*, vaid et nad ei olnud teadnud või mõistnud *sinnamaani*, mis võib tähendada, et *nüüd* ta uskusi – ἐπίστευσεν – originaalis

¹⁴ Millise ironiana mõjub selles seoses Jeesuse poolt Siimonale antud hüüdnimi Πέτρος – «kalju»!

¹⁵ Midagi samasugust näib olevat ka Jh 21:20jj taustal.

¹⁶ ὅτι δει αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι – «...et Ta peab surnuist üles tõusma» – sõna ἀνίστημι – «üles tõusma» – on siin aktiivses tegumoes.

¹⁷ Sama erinevus on Jeesuse ja Marta vahelise vestluse taustaks enne Laatsaruse ülesäratamist: Jeesus töötab igavest ülestõusmist ja elu, ent Marta jaoks jääb see liiga kaugeks ja abstraktseks – temale piisaks venna tagasitoomisest praegusesse, mis sest, et ajalikku ellu (Jh 11:21jj).

¹⁸ Siin tuleb esile kontrast Toomaga, kes uskusi alles siis, kui nägi surnuist üles tõusnud Jeesust, samal ajal kui Johannesele piisas uskumiseks sellest, et Ta nägi, et hauas ei ole Jeesuse surnukeha.

¹⁹ Meile ei öelda, millist konkreetset kirjakohta siin võidakse silmas pidada. Ehk oli selleks Ps 16:18–11, mida Peetrus tsiteeris oma nelipühajutluses: «Ma näen Issandat alati enese silme ees, sest Ta on mu paremal pool, et ma ei kõiguks. Seepärast mu meel rõõmustab ja mu keel hõiskab, mu ihugi võib hingata lootuses, sest Sa ei jäta mu hinge surmavalda ega anna oma Vagale näha kõdunemist. Sa oled mulle andnud teada elu tee, Sa täidad mind rõõmuga oma palge ees.» (Ap 2:25–28)

on tegemist minevikulist tegevust juba toimunud sündmusena väljendava aoristi ajavormiga, mida võiks tõlkida ka «hakkas uskuma».

Jünger, «keda Jeesus armastas», hakkas uskuma, kuna nüüd ta mõistis. Küllap teda aitasid suurel määral hauas olnud surilinalad ja higrätik (miks muidu evangelist neile lausa kaks korda tähelepanu juhib), kuna juhul, kui Jeesuse surnukeha oleks lihtsalt ära viidud, oleks see viidud koos surilinadega, ent nüüd olid need hauas maas, kusjuures higrätik oli eraldi, lausa hoolikalt kokkurullituna – midagi, millega haurüüstajad või Jeesuse vaenlased ilmselgelt ei oleks ennast vaevama hakanud.

Sellest jüngritele esialgu piisas: nad «läksid nüüd taas ära kodu poole» või «omade juurde» (Jh 20:8; vt vastavat keelelist märkust). Jüngrite reaktsioon ja käitumine on kahtlemata märksa ratsionaalsem kui Maarja oma, kes kõigest hoolimata jäi edasi hauale – ning kelle valu korvas ja armastuse tasus privileeg olla esimene, kellele Ülestõusnu ennast näitas²⁰ – mitte enam ööpimeduses, vaid särava lõõnud uue päeva täies valguses.

Jutluseks

Ülestõusmispüha on tähtsaim kirikupüha, millel teataval määral rajaneb kogu liturgiline kalender ning mis määrab ka kirikukalendri iganädalase rütmi: nädala esimene päev ehk pühapäev on Issanda ülestõusmise päev, samamoodi nagu reedel meenutatakse Kristuse ristisurma ning kolmapäeval Tema äraandmist Juuda poolt.

Apostel Paulus ütleb, et kui Kristust ei ole üles äratatud, siis on meie usk tühine (vrd 1Kr 15:17), ja on päris selge, et apostel ei kõnele siin ülestõusmisest kui millestki sümboolsest mingisuguse abstraktse hea ja kurja vahelise võitluse kontekstis, nagu mõned uuema aja teoloogid seletada püüavad, vaid kui millestki täiesti konkreetsest ja füüsilisest.

Ka evangeeliumide tunnistus Jeesuse ülestõusmisest on rõhutatult ihulik: Ülestõusnu kutsub jüngreid ennast käega katsuma, sööb ja joob koos nendega, kinnitab neile otsesõnu, et Ta ei ole vaim (või tont), vaid lihast ja luust inimene. Kuigi mitte ükski inimene ei näinud pealt ülestõusmise hetke, oli neid, kellele Jeesus pärast surnuist üles tõusmist ennast näitas, üsna palju (vrd 1Kr 15:3–8). Algusest peale on kristliku usu ja kuulutuse keskmeks olnud sõnum, et «Kristus suri meie pattude eest, nagu on kirjutatud pühades kirjades, ja maeti maha ja äratati kolmandal päeval üles pühade kirjade järgi» (1Kr 15:3j).

²⁰ Erinevalt jüngritest nägi Maarja Magdaleena ka hauas olnud ingleid (Jh 20:12).

EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskava järgi on teise lugemisaasta Vana Testamendi lugemiseks kas (nagu kõigil lugemisaastatel) prohvet Hoosea ettekuulutus (Ho 6:1–3) Kristuse surmast ja ülestõusmisest ühes manitsusega pöörduda tagasi Issanda juurde, et Ta võiks meid parandada ja tõeliselt elavaks teha (läänekiriku traditsioonilises liturgias loetakse seda teksti Suurel Reedel), või prohvet Heseieli sõnum (Hs 37:1–14) vaimulikult surnud Iisraeli rahva taastamisest, mida kristlikus traditsioonis tõlgendatakse nii ettekuulutusena ristimises kingitavast uuest elust kui surnute ülestõusmisest viimasel päeval (läänekiriku traditsioonis loetakse seda seitsmenda prohvetikuulutusena Ülestõusmispüha eelõhtu jumalateenistusel ja kuuenda prohvetikuulutusena Nelipüha eelõhtul). Luterlikus traditsioonis on Heseieli prohvetikuulutus loetud ka Vaikse Laupäeva sõnajumalateenistusel või esimesel pühapäeval pärast Ülestõusmispüha – esimesel puhul on keskseks sõnumiks Kristuse ja Tema lunastatud ülestõusmine surnuist, teisel puhul uuestisündimine ristimises.

Teise lugemisaasta Epistliks (1Kr 15–12–22) on lõik apostel Pauluse selgitusest surnute ülestõusmise kohta, kus apostel rõhutab, et «kui surnute ülestõusmist ei ole, siis ei ole ka Kristust üles äratatud», seades selle vastu kindla veendumuse ja tunnistuse, et Kristus on «üles äratatud surnuist, uudseviljana magamaläinutest» ning «nõnda tehakse ka kõik elavaks Kristuses».

Teise lugemisaasta Evangeeliumiks on Johannese evangeeliumi eelviimase peatüki algusosa, kusjuures loetav lõik jätab justkui otsad lahtiseks: kuigi selle eelviimases salmis nimetatakse Jeesuse ülestõusmist (õigemini seda, et jüngrid ei olnud sinnamaani veel mõistnud Kirja, et Ta peab surnuist üles tõusma), ei kohtu ei esimesena hauale tulnud Maarja Magdaleena ega veidi hiljem tema kutsel saabunud jüngrid veel Ülestõusnuga, vaid näevad üksnes Tema tühja hauda. Järgnev näitab, et tühi haud üksi ei suutnud kuivatada Maarja pisaraid – selleks oli vaja kohtumist elava Issanda endaga.

Kristliku usu keskmes ei seisa mitte abstraktne idee sellest, et «kõik kestab edasi», vaid konkreetne ajalooline sündmus: Jeesuse ristisurm ja surnuist üles tõusmine. See on, mis peletab pimeduse ja toob inimestele elu valguse; see on vägi, mis murrab haa ja surma võimuse ning kingib neile, kes usuvad, igavese elu Jumala Pojas Jeesuses Kristuses.

Jutluse võib ehitada üles näiteks järgmiste punktidenä:

1. Maarja Magdaleena tuli Jeesuse hauale «nädala esimese päeva varahommikul, kui oli alles pime». Ta tuli nii vara, esimesel võimalusel, kuna teda sundis tagant armastus oma Issanda vastu. Tal polnud ilmselt aimugi sellest, kui tulvil sümboolikat tema tegu oli. Teda ümbritsev ööpimedus kõneles leinast, valust, igatsusest, teadmatusest, viidates samal ajal ka olukorrale nii loomistöö alguses, mil Jumal ütles esimese asjana: «Saagu valgus!», kui ka maailmas, millesse oli tulnud tõeline Valgus, keda nii paljud vastu ei võtnud, eelistades jääda pimedusse, et

varjata oma kurje tegusid, ning üritades koguni tollest tõelisest Valgusest igaveseks lahti saada, Teda ristile naelutades ja kaljuhauda mattes.

2. Maarja nägi, et hauasuult on kivi ära tõstetud. Ta ei teadnud, mida see tähendab, ning ruttas sellest teatama Jeesuse jüngritele: «Nad on Issanda hauast ära viinud ja me ei tea, kuhu nad on Ta pannud.» Ta arvas, et on kaotanud kõik, viimasegi, mis tal veel oli – oma armastatud Issanda surnukeha. Maarja ahastav sõnum puudutas väga valusalt eriti kaht Jeesuse jüngritest: seda, «keda Jeesus armastas», ja seda, kes oli Jeesuse salanud. Nad mõlemad – Johannes ja Peetrus – tulid jooksuga hauale ning nägid selle tühja olevat. Erinevalt Maarjast läksid nad hauda sisse ja, nähes hauas Jeesuse surilinu ja higirätikut, mõistsid – vähemalt üks neist mõistis ja uskus –, et Ta on surnuist üles tõusnud. Küllap neile meenus Laatsaruse ülesäratamine – nende kahe sündmuse ühtaegu nii sarnasus kui erinevus aitas jüngritel taibata, et nüüd on saanud tõeks see, mida nad oleksid pidanud teadma juba varem, kuna Jeesus oli seda neile ette kuulutanud, ent millest nad ei olnud sinnamaani aru saanud. Kui põhjaniminev nende selgus oli, seda meile ei öelda – igal juhul oli see piisav, et nad võisid koju, teiste jüngrite juurde, tagasi pöörduda.
3. Maarja ei läinud koos jüngritega. Pühapäeva Evangeelium küll katkeb sellel kohal, ent me teame, mis juhtus edasi: Maarja jäi haa juurde, ta leinas ja nuttis endiselt, armastus ei lubanud tal lahkuda – ja talle kingiti arm olla esimene, kes nägi ülestõusnud Issandat. Teatavas mõttes oleme meiegi praegu aga samas olukorras, nagu Maarja Magdaleena ja jüngrid tol ülestõusmispäeva hommikul; loodetavasti mitte täielikus pimeduses, küll aga ootuses, võib-olla väga ärevas või teinekord koguni katkeda ähvardavas ootuses tühja haa ääres, küsides oma uskuda tahtvas, ent sageli ka kõhklevas või kahtlevas südames, kas vanad prohvetikuulutused ja töötusesõnad on ikka tõepoolest tõeks saanud. Kas Issand on tõepoolest surnuist üles tõusnud, nagu Ta «pidi»? Kas on ikka tõsi, et Ta elab ja ka meie peame koos Temaga elama (Jh 14:19)? Maarja Magdaleena, apostlite, terve kiriku ja Pühakirja tunnistus on: jah, Ta elab! Jah, Ta on üles tõusnud, Ta on tõesti üles tõusnud!